

Klimatická kríza ako spoločenský problém

INICIATÍVA ĽUDÍ Z HUMANITNÝCH VIED S PRESAHOM

Aby sme mohli riešiť problémy spojené s klimatickou krízou, musíme sa na ňu prestať pozeráť ako na čisto prírodný, prípadne čisto technický problém. Riešenia by mali prichádzať zo všetkých oblastí ľudského poznania.

Úvod: Prečo tento dokument?

Klimatická kríza ako spoločenský problém je iniciatíva deviatich odborníčov a odborníkov, ktorých spojila potreba vyjadriť svoje znepokojenie nad hrozbami globálnej klimatickej zmeny, ktorá každým rokom zasahuje viac aj Slovensko. Tri sociologičky a jeden sociológ, jeden filozof, jedna psychologička a jeden psychológ, jedna prognostička, jeden ekonóm si položili a nezávisle zodpovedali desať otázok, odpovede na ne spracovali a spísali v tomto dokumente. Presondovali tak navzájom svoje vnímanie klimatickej krízy a zistili, že ho všetci považujú za naliehavý spoločenský problém. Zhodli sa, že:

Klimatická zmena nie je "len" témou prírodných vied či technických riešení. Klimatická kríza vyžaduje celostný prístup rôznych vedných odborov. Spoločenské vedy sa majú zaoberať výskumom sociokultúrnych a socioekonomických príčin, dôsledkov, ale aj riešení klimatickej krízy, formulovať koncepty **sociálne a environmentálne udržateľnej spoločnosti**. A to v oveľa väčšej miere ako je tomu doteraz. Prítom je potrebné mať na pamäti, že s klimatickou krízou sa spájajú témy sociálnej súdržnosti, **prevencie sociálneho napätia** a ochrany práv najzraniteľnejších, napríklad menších alebo chudobných ľudí; ale aj priame ohrozenia ďalších ľudských práv ako právo na zdravé životné prostredie, zdravé potraviny, kvalitné vzdelávanie.

Vytvorili sme preto iniciatívu, ktorá má v nasledujúcich fázach osloviť aj ďalších odborníkov a odborníčky z humanitných vied s presahom, ktorí tiež chcú dať o sebe vedieť, či už v role tichých podporovateľov, alebo aktérov zmeny vynútenej klimatickou krízou. Chceme dnes aj v budúcnosti tlmočiť stanoviská k potrebe konať pri zmierňovaní dosahov a príprave na horšie fázy klimatickej zmeny a tiež sa aktívne podieľať na riešeníach.

1. Čo našu spoločnosť čaká v súvislosti s klimatickou krízou

Vychádzajúc z doterajšieho poznania iných kríz, ako aj vývoja súčasných sociálnych parametrov klimatickej krízy, ktorú Slovensko zažíva, vidíme nasledujúce javy, ktoré sa budú vyskytovať v rôznej miere a intenzite a na ktoré sa treba pripraviť.

1.1 Zmena prírodných podmienok: nedostatok zdrojov na prežitie

Jedným zo zásadných prejavov krízy bude podľa všetkého významný nedostatok kľúčových zdrojov na prežitie obyvateľstva. Predovšetkým **vody (pitnej i úžitkovej)**, na ktorej nedostatok nie sme na Slovensku pripravení ani z hľadiska infraštruktúry, ani kultúrne. Možno očakávať problémy s úrodnosťou pôdy a produkciou potravín, ak sa táto bude zabezpečovať doterajším spôsobom.

Zmena podnebia bude spojená aj s novými výzvami v oblasti verejného zdravia. Pravdepodobne nastúpia nové epidémie a s nimi aj **nápor na systém sociálnej a zdravotnej starostlivosti**. Vlny horúčav budú spôsobovať predčasné úmrtia staršieho, zraniteľnejšieho a chudobnejšieho obyvateľstva.

Zásadná bude schopnosť prispôsobenia sa – **adaptácie** na zmenené podmienky, ktoré budú výrazne iné ako tie, na ktoré sme zvyknutí.

„Budeme si musieť zvykať, že suché obdobia, vlny horúčav či extrémne výkyvy počasia sú súčasťou našich životov.“

„Aj v SR budú lokality, ktoré v dôsledku nedostatku vody alebo naopak opakujúcich sa povodní a zosuvov pôdy nebudú obývateľné.“

Prístup k základným tovarom a službám bude veľmi pravdepodobne pre veľkú časť obyvateľstva obmedzený. Narastie nielen **energetická chudoba** (nemožnosť ochladiť sa v lete a zahriať v zime), ale aj širšie chápaná **klimatická chudoba** (obmedzené možnosti dôstojného prežitia v nových podmienkach).

Druhou stranou mince však bude, že mnohé dnes žiadané výrobky a služby stratia na atraktivite, napríklad lacné výrobky s krátkou životnosťou (rýchla móda, nekvalitné automobily, podobne niektorá elektronika), výlety do tradičných južných dovolenkových destinácií či masový turizmus. Narastie hodnota vody, ale aj hôr, lesov a všetkej neznečistenej a „funkčnej“ prírody. Atraktívny spôsob života bude ten, ktorý bude poskytovať **klimatické bezpečie** (mentálne aj fyzické).

Toto je aj veľká pozitívna výzva, nakoľko na Slovensku sú stále geografické oblasti, ktoré sa vyznačujú práve týmito výhodami (čistá príroda, územie bez civilizačného ruchu) - napríklad severovýchodné Slovensko. Sú to ale zároveň chudobné regióny, odkiaľ zatiaľ ľudia odchádzajú. To sa môže v budúcnosti zmeniť.

1.2 Zmena systému správy územia a legitímnej moci

Kríza, rýchle zmeny a ohrozenia v oblasti základných podmienok na prežitie budú vytvárať iné nároky na spravovanie územia a služby centrálnej, regionálnej či lokálnej administratívy. Dôveryhodnosť inštitúcií bude závisieť od ich **schopnosti realizovať prevenciu, chrániť, zachraňovať**. Zásadnou otázkou pritom bude, nakoľko bude systém ochrany/záchrany fungovať inkluzívne, alebo naopak bude podporovať polarizáciu, nepriateľstvo medzi rôznymi skupinami. Ak oficiálne systémy zlyhajú, ľudia si pravdepodobne budú hľadať **mimosystémové štruktúry záchrany**. Môžu to byť spontánne siete vzájomnej pomoci, ale aj nelegálne lúpežné či mafii podobné skupiny.

Je možné, že aj súčasný systém medzinárodných vzťahov opretý o suverenitu národných štátov prestane existovať, nakoľko nebude schopný plniť svoje funkcie ochrany obyvateľstva vo vnútri vytýčených hraníc a zabezpečenie podmienok vhodných na jeho prežitie.

„Možno predpokladať, že najnedostupnejším verejným statkom bude bezpečnosť – fyzická, vodná, potravinová, energetická, epidemiologická.“

1.3 Migrácia

Predpokladáme, že klimatická migrácia zasiahne Slovensko v zásadnom rozsahu. V dôsledku pohybov vo svete bude čoraz viac ľudí, ktorí budú chcieť na Slovensku trvale ostať. Bude treba **prípraviť legislatívu a politiky, ktoré budú manažovať túto migráciu** v európskom aj slovenskom kontexte.

Na druhej strane je migrácia u nás silne populistickou a polarizačnou témou, ku ktorej sa dosiaľ nevedie vecná diskusia. Spája sa tiež s rôznymi podobami bezpečnosti (fyzickou, kultúrnou, zdravotnou a pod.) a môže vyvolať nestabilitu a nepokoje. O to dôležitejšie bude manažovať vzájomné vzťahy medzi migrantmi a domácim obyvateľstvom a robiť radšej preventívne aktivity zlepšovania spolužitia, ako neskôr riešiť nepokoje.

1.4 Narastanie sociálneho napätia a polarizácie

Skúsenosti z posledných rokov nasvedčujú, že všetky vyššie spomenuté javy bude sprevádzať narastanie sociálneho napätia, prehlbovanie polarizácie a pravdepodobne aj boj o zdroje.

„Negatívne aspekty klimatickej krízy budú zasahovať predovšetkým rôzne zraniteľné skupiny a chudobnejších ľudí, čo môže spôsobovať ich čoraz väčšie vylučovanie zo spoločenských štruktúr.“

Časť obyvateľstva bude čeliť **životu v ťažko znesiteľných podmienkach**. Možno pôjde o celé lokality či väčšie skupiny ľudí. Štát zatiaľ nemá legislatívne, technické ani finančné prostriedky na ich ochranu a tiež záchranu v prípade katastrof. Či už ide o presídlenie, zabezpečenie bývania, potravín, vody, zdravotnej starostlivosti, dôstojného prežitia.

„Možno však preváži politika ponechať obyvateľstvo takýchto lokalít ich osudu. Princíp solidarity bol vzdelávaním a politikami v duchu neoliberalizmu natoľko oslabený, že je to dokonca pravdepodobnejšie.“

Nové epidémie, migrácia a zlé životné podmienky vyústia do nových výziev pre zdravotný systém. Budú prispievať k zvýšeniu sociálneho napätia a vyšším nárokom na **zaistenie bezpečia** (čo i len časti) **obyvateľstva**.

Nedostatok zdrojov ešte zvýši **sociálno-ekonomické nerovnosti v spoločnosti**. Čoraz väčšie skupiny sa budú cítiť **vylúčené a v nedôstojnom postavení**. Ak nebudú do politik včas a cielene zavádzané princípy klimatickej spravodlivosti, bude to viesť k nepokojom a nárastu príklonu k populizmu a násiliu.

Na druhej strane bude **vrstva privilegovaných**, ktorí si budú môcť kúpiť pohodlný životný štýl alebo ktorí budú zarábať na ťažkej situácii iných skupín obyvateľstva. Poklesne už aj v súčasnosti nízka sociálna kohézia.

Možné je, že istá časť vzdelaných vrstiev sa bude snažiť o diskusiu a snahu „preorganizovať náš doterajší **system hodnôt** a upriamiť pozornosť na problémy, ktoré sme ako spoločnosť dlhé roky zanedbávali, no pred ktorými už v dôsledku klimatickej krízy ďalej nebude možné zatvárať oči, napríklad rôzne úrovne nerovnosti vo svete.“

Možné je, že niektoré spoločenstvá, napríklad na úrovni samospráv, budú hľadať riešenie v inom type preferovaného **líderstva**. „Súťaživosť a dravosť, oslavovaná arogancia a bezohľadnosť voči iným ustúpia schopnosti spolupracovať.“

Môže sa ukázať, že krízu budú lepšie zvládať tí, ktorí budú ochotní a schopní spolupracovať. Na druhej strane budú štruktúry „starého sveta“. „Starý svet sa bude brániť. Finančný kapitalizmus bude bojovať o svoju legitimitu, egocentrickí autokrati budú ponúkať lacné a rýchle riešenia.“

Takýto stav môže vyústiť do vytvorenia „ostrovov pozitívnej deviácie“ – spoločenstiev, ktoré budú **rezilientné vďaka vzájomnej spolupráci**. Zaujímavý bude spôsob, ako sa budú tieto spoločenstvá vzťahovať k vonkajšiemu svetu – či budú izolované, alebo budú šíriť svoje hodnoty aj mimo okruhu svojho členstva. Iným problémom bude rezignácia a pocit bezmocnosti časti spoločnosti, čoho výsledkom bude **akceptácia autoritárskych spôsobov vládnutia**.

2. Možné scenáre vývoja

Existuje niekoľko možných scenárov vývoja spoločenských dôsledkov klimatickej krízy. Niektoré z nich sa časom môžu ukázať ako utopické, niektoré ako viac či menej pravdepodobné. Vzhľadom na doterajšie skúsenosti a znalosti nie je reálne predpokladať, že otepľovanie planéty sa globálne podarí zastaviť, ani že Slovensko bude proaktívne realizovať opatrenia, ktoré pomôžu našej spoločnosti pripraviť sa na zmeny.

2.1 Proenvironmentálna participatívna demokracia

Tento scenár je u všetkých označený za nereálny, napriek tomu ho niektorí popísali, aby bol v spoločných úvahách zachytený. Ide o systém, ktorý by zachovával demokratické princípy spravovania, ale s dôrazom na **spravodlivosť v manažovaní rizík a dôsledkov krízy** - „pokus o socio-environmentálnu transformáciu smerom k environmentálnej demokracii“.

Opatrenia na mitigáciu a adaptáciu by boli realizované s prvkami verejnej **participácie a dialógu** a s ohľadom na pomoc zraniteľným skupinám v spoločnosti. Tento scenár je založený tiež na zodpovednej práci s dátami a mal by zmysel prinajmenšom v európskom meradle, ideálne v globálnom.

„Každoročné klimatické summity prestanú byť prázdnyimi gestami a začneme na nich prinášať konkrétne kroky k mitigácii klimatickej zmeny a adaptácii na ňu, pričom pri ich poctivom napĺňaní budeme dbať na to, aby prinášané riešenia prispievali k spravodlivejšej a lepšej budúcnosti pre všetkých.“

„Scenár založený na spoločenskej diskusii, participácii, využívaní expertných analýz, vyjednávani na dosahovanie dohody o princípoch, na ktorých sa budú stavať riešenia.“

Spravodlivosť je dôležitou súčasťou tohto scenára. Zároveň sa predpokladá **zmena dominantnej hodnotovej orientácie od ekonomického rastu na hodnotu prežitia** (prírody, ľudí, komunít).

2.2 Totálna vojna a kolaps medzinárodného poriadku

Ďalším, tentokrát možným, hoci nechceným scenárom je kolaps a chaos. Ten môže byť spôsobený nečinnosťou a postupnou eróziou sociálnych štruktúr, alebo aj nejakou globálnou tragickou udalosťou či sériou udalostí. Môže byť tiež dôsledkom **prehlbujúcej sa globálnej nespravodlivosti, ktorá zasiahne čoraz viac ľudí**.

“V dôsledku toho postupne začne erodovať spoločenský poriadok a legitimita politického systému toho typu parlamentnej demokracie, aký tu momentálne máme.”

Demokracia, ako ju poznáme, nebude vo svetle nedostatku základných prostriedkov na prežitie udržateľná. Jedným z dôsledkov nečinnosti môže byť aj nová **svetová vojna**, ktorá by mala veľké devastačné dôsledky a oddialila by akékoľvek možné riešenia.

„Klimatická kríza by nemala už ani tolko pozornosti, ako sa jej venuje v súčasnosti.“

„Ten kolaps môže nastať aj v dôsledku tvrdošijnej nečinnosti a odmietania zmeny zo strany tých, ktorým vyhovuje súčasný systém ekonomiky a politického globálneho usporiadania.“

2.3 Postupné organické zmeny – skôr reaktívne

Iný, asi najpravdepodobnejší scenár, je scenár malých tragédií, omylov, zmien a ich bezprostredných „opráv“. Opatrenia budú prijímané chaoticky a testované „za pochodu“.

„Budú sa robiť korektívne mechanizmy, ktoré však nebudú dostatočné, budú len reagovať na výzvy odborníkov a odborníčok, ale v realite sa toho veľa nezmení.“

Mnohí zdôrazňujú, že tento scenár predpokladá **množstvo obetí konfliktov, ktoré takéto situácie budú prinášať**. Je oveľa bolestnejší ako ten prvý, ale zrejme realistický a oveľa pravdepodobnejší.

„Akékoľvek skutočné riešenia budeme odkladať tak dlho, až príde chvíľa, kedy už nebude možné zatvárať oči pred bezprecedentnou devastáciou životného prostredia. V tejto chvíli zrejme dôjde k snahe o rýchlu mobilizáciu v otázkach riešenia klimatickej krízy, no pôjde nepochybne o riešenia nákladnejšie a bezcitnejšie, ako keby sme začali konať skôr.“

Kľúčovým slovom tohto scenára je **reaktívnosť** na rozdiel od proaktívneho plánovania a robenie len takých zmien a v takom rozsahu, ktoré si vynúti bezprostredná situácia. Očakávame **odpor vládnucich vrstiev voči proklimatickým opatreniam**.

“Ak sa vyskytne nejaký problém, bude sa riešiť skôr lokálne na úrovni rezortu, nebude sa vytvárať, podporovať spoločenská diskusia k riešeniam a pod.”

Aj tento scenár predpokladá chaos a násilie, i keď v menšom meradle a rozložené v čase. Pripúšťa však, že zmätok môže vyústiť do **vzniku nových štruktúr samoorganizácie a riadenia spoločnosti**, lebo tradičné systémy budú zlyhávať, alebo budú uspokojovať len časti spoločnosti.

“...malé vzbury tých skupín, ktoré budú vynechané a zúfalé, lebo drastickú spoločenskú nerovnosť elity samy od seba riešiť nebudú. Takže chaos so zvyškami štruktúr, ktoré sa budú meniť za pochodu a možno popri nich vzniknú paralelné systémy podobné tým v komunistickej totalite (napr. alternatívny sociálny systém, alternatívne zásobovanie potravinami, zdravotná starostlivosť...)”

Všetky scenáre predpokladajú zásadné zmeny inštitúcií, spravovania, riadenia aj dominantných hodnôt. Líšia sa v tom, **koľko obetí, násilia a chaosu nás bude stáť vytvorenie nového efektívnejšieho systému usporiadania spoločnosti.**

“Neverím, že malé kozmetické opatrenia, ktoré neriešia podstatu problému – neudržateľnosť súčasnej podoby našej civilizácie, môžu čo i len spomaliť krízu, ktorej budeme čeliť.”

2.4 Iné javy, ktoré môžu nastať v rôznych scenároch

2.4.1 Pokusy o posilnenie suverenity národných štátov

Môže ísť o protichodné paralelné javy. Na jednej strane sa budú štáty snažiť o „renacionalizáciu“, podobne, ako to bolo počas pandémie. V dôsledku rozvratu klimatického systému dôjde aj k **rozvratu systému medzinárodných vzťahov a spolupráce**. Snaha riešiť prejavy kríz v rámci štátnych hraníc však bude narážať na limity globálnych prepojení, ktoré nebude také ľahké prekonať.

Zároveň bude **legitimita národných štátov ohrozená**, lebo tieto nebudú schopné jednotlivo reagovať na krízy a zachraňovať svoje obyvateľstvo pred extrémnymi prejavmi počasia, pandémiami, migráciou.

„Pokiaľ súčasná správa nie je schopná generovať identitu a bohatstvo potrebné na udržanie štátneho celku, a ukáže sa ako neživotaschopná, potom bude skôr či neskôr nahradená inou správou.“

2.4.2 Autoritarizmus ako atraktívna forma vlády

Očakávame možnú zmenu systému správy smerom k autoritárnym tendenciám, ktoré už možno pozorovať nielen v Európe. Môže to byť spojené s militarizáciou a obmedzením občianskych práv, čo bude **odôvodňované potrebou bezpečnosti a distribúcie základných komodít**.

Veľkou otázkou bude preferovaný typ líderstva. Jedným možným scenárom je „vláda tvrdej ruky“, ktorá ale pri súčasnej bezpečnostnej situácii bude len ťažko schopná doručiť výsledky.

„To môže priviesť k moci autokratov, ktorí ak budú prešibaní, dokážu spoločnosť klamať niekoľko rokov. Ak budú menej prešibaní, realita rýchlo odhalí ďalšie zhoršenia životného štandardu, zdravia, kvality prírody aj ľudského života. To môže viesť k nepokojom. Všetko záleží na tom, aký hlboký rozvrat zažije spoločnosť, aby začala tvoriť nové štruktúry riadenia.“

3. Kľúčové kroky z hľadiska spravovania a záchrany spoločnosti

3.1 Nový hodnotový rámec a spoločenská diskusia

Zmeny v spoločnosti a prežitie tragédie budú vyžadovať vysvetlenia a nový príbeh existencie Slovenska, Európy, či inak definovaných spoločenstiev. **Neoliberálne hodnoty ekonomického rastu ako meradla úspešnosti spoločenstiev budú ustupovať iným hodnotám.**

„Doterajší model rozvoja postavený na imperatívne rastu (výroby a spotreby) bude musieť byť nahradený imperatívom prežitia, resp. udržateľnosti podmienok života.“

Potrebná je celospoločenská diskusia na viacerých úrovniach (štát, samospráva, biznis, občianska spoločnosť), ktorá pomenuje ohrozenia a identifikuje potrebné zmeny nevyhnutné nielen na zmiernenie dôsledkov klimatickej krízy, ale aj na skvalitnenie života ľudí. Aby takáto diskusia mohla prebiehať, potrebujeme budovať platformy založené na dôvere (medziodborové, komunitné, profesijné, záujmové).

„Téma klimatickej spravodlivosti je absolútne kľúčovou problematikou. Ak sa na spravodlivom spôsobe adresovania klimatickej zmeny nedohodneme teraz, akákoľvek férová dohoda v budúcnosti (kedy situácia bude zrejme vypätejšia), je veľmi málo pravdepodobná.“

Diskusia sa nebude týkať iba pragmatických krátkodobých riešení, ale hlbokých hodnotových ukotvení kultúry ľudí žijúcich na Slovensku.

„Budeme si musieť začať klásť nepríjemné, ale dôležité otázky o tom, načo sme tu ako národ, spoločnosť, kam chceme patriť a čo chceme odovzdať svojim potomkom. Čaká nás artikulovanie hodnôt, ktoré prichádza s krízou.“

Nebudú stačiť malé zmeny, bude tlak na **technologické a sociálne inovácie**, vrátane možností využitia umelej inteligencie. Mnohé experimenty budú slepou uličkou a budú zavádzané do praxe bez dostatočného testovania v laboratórnych podmienkach. Preto je potrebné budovať kapacity pre **diskusiu, spoluprácu a zavádzanie a vyhodnocovanie inovácií**.

„Spolupráca širšieho spoločenstva bude nevyhnutná, nie sme na ňu ale zvyknutí.“

Vyžaduje to aj **zmeny vo vzdelávaní obyvateľstva** - odklon od dominantného rastového modelu spoločnosti a súťaživosti ako jej hybnej sily. Vzdelávanie by malo byť orientované na zručnosti (široko chápanej) komunikácie, overovania výsledkov, kritického myslenia, ale zároveň aj otvorenosti a spolupráce, a to spoločne s citovou výchovou k empatii, tolerancii, solidarite a ďalším hodnotám etického spolužitia. Spoločenská hodnota by mala byť pripisovaná **rekonštrukcii, oprave, opatere/starostlivosti a regenerácii** na úkor víťazstva, tvorby, deštrukcie, extrakcie.

Takúto diskusiu môžu iniciovať tie skupiny spoločnosti, ktoré budú mať intelektuálne a materiálne zdroje a rezervy na to, aby sa nemuseli venovať len základnému prežitiu.

Vzhľadom na predefinovanie hodnôt a kvalít dobrého života môžu nadobudnúť na atraktivite regióny Slovenska, ktoré doteraz boli na okraji záujmu (riedke osídlenie, chýbajúca infraštruktúra, funkčné ekosystémy a pôda). O tom je potrebné začať hovoriť a vytvárať podmienky na to, aby práve tieto lokality mohli čerpať z výhod, ktoré sa im týmto ponúkajú. Inak bude nasledovať odpor miestnych obyvateľov voči "rozvoju" alebo myšlienke rozdelenia sa s inými obyvateľmi o "svoje" zdroje.

3.2 Krízový manažment ako miera úspešnosti spravovania

Kľúčom k úspechu akejkoľvek správy a politickej reprezentácie bude **schopnosť zabezpečiť základné potreby pre prežitie**, ale aj kvalitný a spravodlivý krízový manažment.

“Na úrovni národných verejných a politických inštitúcií by to znamenalo stanovenie vodnej, potravinovej, medicínskej a energetickej bezpečnosti ako absolútnych priorít verejných politík.”

Tak ako sloboda bola najvyššou hodnotou po skúsenostiach s fašizmom a komunizmom, teraz **bude dominantnou hodnotou bezpečnosť** v rôznych významoch a možno aj zodpovednosť (vo význame 'accountability').

“Krajina, ktorá nebude vedieť zabezpečiť svojmu obyvateľstvu prístup k vode, jedlu, aspoň základným liekom, zdravotníckemu materiálu a vybaveniu a aspoň prístrešie, bude čeliť veľkému úbytku populácie, ale aj sociálnym nepokojom a vysokej miere kriminality motivovanej existenčnou núdzou.”

3.3 Aktérmi zmeny budú zrejme firemný a občiansky sektor, plus samospráva

Keďže národné štáty budú zápasiť o legitimitu a medzinárodné organizácie budú málo pružné alebo nebudú schopné reagovať na potreby ľudí najviac zasiahnutých krízami, aktérmi pozitívnej zmeny sa môžu stať **občiansky sektor aj firemný sektor**, na jednej strane. Na strane druhej, aj **samosprávy budú s veľkou pravdepodobnosťou schopnejšie odpovedať na potreby obyvateľov než národné vlády**.

Nové horizontálne líderstvo a vzory záchrany a pomoci sa budú šíriť od tých, ktorí majú väčšie zdroje v spoločnosti.

„Klimaticky 'privilegovaní' veľmi pravdepodobne upevnia svoje postavenie v spoločnosti. Niektorí spomedzi nich sa dobrovoľne vydajú na cestu solidarity a pomoci 'nepripravovaným'.“

Ľudia ekonomicky a občianski aktívni – to budú pravdepodobne tí, ktorí nebudú brzdiť zmeny, ale budú schopní kreatívne využívať zdroje a zároveň udržať si hodnoty solidarity a demokratického rozhodovania.

V neposlednom rade, taktiež **angažovaní ľudia z akademickej obce spolu s akademicky podkutými odborníkmi a odborníkmi z praxe** budú aj naďalej zohrávať dôležitú úlohu pri monitorovaní a vyhodnocovaní stavu spoločenských a prírodných podmienok, kritickej analýze a prognóze, navrhovaní riešení, styku s odbornými kruhmi doma a v zahraničí.

3.4 Praktické kroky s vysokou naliehavosťou

Pre udržateľnosť aj účinnosť prijímaných opatrení je dôležité klásť **dôraz na vedecké poznanie** z viacerých odborov. Ak chceme, aby toto poznanie malo v spoločnosti legitimitu, **malo by sa podávať odbornej i laickej verejnosti zrozumiteľne a s pochopením emócií a reakcií, ktoré jeho výsledky môžu vyvolávať**. V celospoločenskej diskusii o zmierňovaní dosahov a adaptácii na klimatickú zmenu by sa mali zviditeľňovať odborníci a odborníčky, ktorí sa téme venujú. Potrebujeme aj zjavné rešpektovanie vedecky podložených a v praxi osvedčených riešení širokou populáciou. Cieľom je, aby prítomnosť takéhoto verejného hlasu zároveň stlmila „zlahčovačov“ klimatickej zmeny, ktorí odčerpávajú kapacity - také potrebné v príprave na budúcnosť.

Pri rozhodovaní o verejných financiách treba klásť podporu vedy a inovácií na vysokú priečku. **Všetky verejné investície by mali už dnes zohľadňovať klimatickú zmenu**. Robustná finančná podpora by mala ísť do záchranných systémov, schopnosti rýchlej reakcie na úrovni samospráv aj štátu (záchranné zložky, armáda). Financie sú tiež potrebné na expertízu a spoločenský dialóg pri plánovaní akýchkoľvek politík a stratégií, aby boli funkčné, kvalitné a odkonzultované s relevantnými skupinami.

Na spoločenskej úrovni a na úrovni politík je potrebné **dôsledné uplatňovanie európskych politík**, na úrovni organizácií či odborníkov je potrebné rozvíjať **existujúce a nové medzisektorové a medziodborové spolupráce v rôznych oblastiach a aktivitách**. Potrebujeme klimatický zákon, ucelené legislatívne normy a regulatívy pre všetkých aktérov na (nad)individuálnej, organizačnej, sektorovej a ďalších úrovniach. Sociálny klimatický fond, Plán obnovy a odolnosti, ako aj všetky na tento účel viazané **zdroje, ktoré sú k dispozícii, musíme využívať účelne a transparentne**.

„Je kľúčové, aby enormné finančné zdroje, ktoré budú v ďalších rokoch smerované do tejto oblasti, boli využívané efektívne a spravodlivo.“

Potrebujeme rozvíjať všetky iniciatívy a prístupy, ktoré udržia a podporia zelené riešenia, spoluprácu s prírodou, zalesňovanie. Toto je dôležité nielen pre zmierňovanie nepriaznivej klímy, ale aj pre fyzické a psychické zdravie obyvateľstva, ako aj manažment stresu v spoločnosti. **Zdravie ľudí, zdravá príroda a zdravé vzťahy v rodinách a komunitách budú veľmi úzko prepojené.**

Potrebuje tiež **neúnavnú a efektívnu kampaň** s cieľom zvýšiť povedomie ľudí o realite klimatickej krízy, ale aj potenciál ľudí podieľať sa na prijímaní nevyhnutných riešení.

3.5 Radikalizmus áno či nie?

Slovensko nie je krajina, ktorá by bola zvyknutá na radikálne prístupy. Na radikalizmus sa zvyčajne nahliada s podozrením. Na jednej strane, prevažujúci neoliberálny naratív rozvoja stavia akékoľvek spochybňovanie ekonomického rastu ako najvyššej hodnoty politického snaženia už do polohy radikalizmu.

“Radikálne je už len verejné prezentovanie názorov o potrebe zmeny organizácie spoločnosti, jej priorít, imperatívov a organizačných princípov.”

Na druhej strane, **ráznosť pomenovania problémov aj radikalizmus prostriedkov sa často javia ako užitočné** preto, aby sa pokojná diskusia s pomenovaním spoločenských problémov dostala do 'mainstreamu'. Radikalizmus môže byť aj prirodzeným vyústením spoločenskej frustrácie.

“V oblasti advokačných a watchdogových aktivít si myslím, že je namieste aj oveľa prísnejší tón, popri vecnom pomenovaní zlyhávania inštitúcií aj dôrazne poukazovať na alarmujúci stav a rázne vyžadovať riešenia.”

“Dnes je u nás radikalizmom všetko spojené s ochranou prírody. Skutočný radikalizmus potrebujeme, aby bolo jasné, že zastávať sa žiab či stromov nie je radikálne.”

“Radikalizmus je prirodzenou súčasťou spoločenských zmien. Nedostatočný dôraz na spravodlivú transformáciu vedie k frustrácii, rezignácii alebo odporu.”

Radikalizmus pritom môže byť zadaný rôzne v rôznych kontextoch a definícia sa prirodzene vyvíja v čase.

“Istý radikalizmus môže rozšíriť hranice akceptovateľnosti napr. nejakého klimatického opatrenia. Na začiatku sa ľuďom môže zdať takéto opatrenie ako radikálne (napr. nepoužívajme osobné autá na prepravu), ale po pár rokoch sa s tým môžu ľudia stotožniť a prijať to ako dobré riešenie.”

Vedci a vedkyne sa väčšinou politicky neangažujú, ale dnes viacerí cítia, že pri ochrane klímy a s tým súvisiacej socio-environmentálnej transformácie musia pozdvihnúť svoj hlas aj v občianskom aktivizme, lebo situácia je veľmi vážna.

4. Z akých zdrojov môže Slovensko čerpať?

Čo sú prírodné či sociokultúrne danosti, na ktorých vieme na území Slovenska stavať v témach adaptácie či mitigácie klimatickej krízy? Spomíname niekoľko z nich, hoci zoznam isto nie je vyčerpávajúci.

Slovensko leží v klimaticky priaznivejšom podnebnom pásme, ktoré bude vhodnejšie pre život ľudí, než veľká časť Európy. Navyše oplýva aj viacerými **vzácnymi prírodnými zdrojmi**, ako je pitná voda, lesné ekosystémy, povrchové tečúce vody, termálne pramene, pôda a pod. Tieto zdroje potrebujeme využívať udržateľným spôsobom, s dôrazom na **regeneráciu a starostlivosť o prírodu aj ľudí, ktorí v nej žijú**. Môžu tak byť relatívne nízkonákladovým riešením mnohých problémov spojených s klimatickou krízou. V prípade potreby môžu tiež slúžiť budúcej energetickej a potravinovej sebestačnosti.

Rastie počet **kvalitných odborných kapacít**, ktoré sa klimatickej kríze už dnes venujú. Sú to nielen vedecké tímy, ale aj celé inštitúcie, firmy a ich asociácie, mimovládne organizácie, občianske iniciatívy. Dôležité je, že aj v politickej sfére je čoraz viac environmentálne podkutých odborníkov a odborníčok, ktorí prinášajú tieto témy aj na úroveň EÚ.

Na budúcnosť orientovaný biznis už dnes prináša na Slovensku inovácie v oblasti cirkulárnej ekonomiky, obnoviteľných zdrojov energie, ochrany zdravia obyvateľstva či služieb, ktoré sú a budú kľúčové pre zvládnutie krízy. Sme prepojení s európskymi centrami vedy a inovácií, z ktorých stále môžeme čerpať a vymieňať si skúsenosti. Značná časť biznisu reaguje na potreby budúcnosti a už teraz zohľadňuje environmentálne a sociálne aspekty vo svojom podnikaní.

V spoločnosti je časť **klimaticky angažovanej verejnosti, vrátane odbornej**, ktorá podporí verejnú debatu v duchu hodnôt, ako je napr. ochrana zdravia ľudí aj prírody, tiež procesy hľadania a skúšania účinných riešení. Na Slovensku máme – a iste sa vytvoria ďalšie – tímy, siete a komunity, ktoré budú pristupovať k problému s využitím špičkovej vedy, odborne, interdisciplinárne, s občianskym aktivizmom.

Na Slovensku je silným aktérom v riešení klimatickej krízy **občianska spoločnosť**. Tá vstupuje nielen vo forme advokačných a mobilizačných aktivít, ale takisto pri ochrane a regenerácii prírody či podpore marginalizovaných komunít. Posledné krízy ukázali, že je nepostrádateľnou súčasťou krízových tímov a záchranných prác. V neposlednom rade, mimovládne organizácie pracujú v expertných a výskumných tímoch, národných

poradných skupinách pre otázky politik, ktoré sa dnes tvoria. **Potenciál občianskej spoločnosti je obrovský a má sa pri riadení krajiny využívať.** Neziskový sektor na Slovensku so svojimi subjektmi má expertný potenciál a komparatívnu výhodu aj v širšom ako domácom kontexte. Sú to napríklad nezávislé ‚think-tanky‘; mnohé sa už dnes podieľajú na medzinárodných spoluprákach a sú významnou súčasťou globálneho klimatického diania. A to aj napriek aktuálnym politickým útokom vplývajúcim negatívne na celkovo priaznivé vnímanie občianskej spoločnosti.

„Oblasťou, v ktorej sme dobrí, je silná občianska spoločnosť – z hľadiska advokovania voči rôznym témam súvisiacim s klimatickou krízou, ale aj watchdogovým aktivitám. Toto je potenciál, ktorý by mala krajina výraznejšie využívať a zároveň je to zdroj, na ktorý sa dá spoľahnúť.“

Občianska spoločnosť je u nás navyše veľmi dobre prepojená a zosieťovaná, čo pomáha schopnosti mobilizácie.

„Je tu občianska spoločnosť, veľa združení, spolkov, ktoré sú pospájané cez rôzne platformy, komory a pod., čo je veľká sila, ktorú sa učíme byť schopní aj mobilizovať.“

Zaujímavým zdrojom môže byť **tradícia ochrany prírody**. Tá bola na Slovensku jednou zo základných hybných síl protikomunistického odboja. Aj v časech neslobody sa ochranári dokázali spojiť s inými spoločenstvami (náboženskými, kultúrnymi). Ochrana prírody v sebe nesie **posolstvo opateru, záchrany, solidarity aj tradičných hodnôt**.

V prieskumoch verejnej mienky ľudia na Slovensku zastávajú výrazne **pozitívne postoje k ochrane prírody a životného prostredia**. Svedčí to o silnom emocionálnom vzťahu ľudí k prírode na Slovensku. Tento typ hodnotového nastavenia je veľmi dobrý základ, ktorý je potrebné využiť na adresné riešenie klimatickej krízy na Slovensku.

“...je tu aj veľká podpora obyvateľstva pre rôzne riešenia, ktoré nás môžu doviesť k uhlíkovej neutralite.”

Zdrojom, ktorý treba pomenovať, je tiež dlhodobá **nesympatia väčšiny spoločnosti k otvorenému priamemu násiliu**. Napriek niekoľkým násilným incidentom s politickým pozadím v posledných rokoch môžeme konštatovať, že Slovensko je pokojnou a bezpečnou krajinou. V krízových situáciách môžeme predpokladať, že ľudia budú voliť skôr pokojnú nekonfrontačnú cestu, ak budú mať na výber.

„Spoločenské zmeny sa tu za posledné desaťročia dejú bez masového krviprelievania. Verejné protesty proti moci nebývajú násilné ani krvavé. Samozrejme sa to môže zmeniť, ale túto kultúru nenásilia by sme mohli rozvíjať.“

Nespornou výhodou sú **funkčné samosprávy**, ktoré napriek podfinancovaniu **dokážu stále doručiť veľa základných, aj život zachraňujúcich služieb občanom**. Ukázali sa ako kľúčové počas pandémie a znova budú dôležitým hráčom v situácii klimateckej krízy.

V kontexte životného štýlu je možné za unikátne črty ľudí na Slovensku označiť samozásobiteľstvo a generačne odovzdávanú schopnosť produkovať potraviny ako zeleninu, ovocie, mäso. V časoch deficitných zdrojov môže byť práve táto výbava obyvateľstva veľmi užitočná.

“Unikátni sme v pomerne rozsiahlom samozásobiteľstve potravín. Mnoho ľudí ešte stále pestuje plodiny v svojich domácnostiach a na záhradkách, či chová zvieratá.“

Možno tiež postaviť hypotézu, že zdrojom bude aj množstvo ľudí s odbornejšími remeselnými manuálnymi zručnosťami, schopnosťou opravovať či vytvárať veci dennej potreby. Na Slovensku je pravdepodobne stále dosť vysoké percento ľudí, ktorí aj napriek sofistikovanému vzdelaniu a zamestnaniu dokážu vykonávať aj takúto prácu, ktorá v budúcnosti môže byť užitočná pre prežitie.

5. Čím môžu prispieť spoločenské vedy a ľudia so spoločenskovedným zameraním?

5.1 Spoločenské vedy viac do popredia

Ľudia s humanitným vzdelaním sa domnievajú, že takých spomedzi nich, ktorí **vytrvalo pracujú a pri predkladaní riešení klimateckej krízy nepodliehajú paralýze skepticizmom**, nie je na Slovensku dostatok. Pritom práve pri tejto úlohe sú takí potrební. Sprevádza ich totiž skúsenosť, že aj keď prichádzajú s poznatkami užitočnými pre prax, nepočíta sa s nimi.

„Spoločenské vedy si zatiaľ nenašli svoje rešpektované miesto na Slovensku.“

„Klimatická kríza doposiaľ nebola vnímaná ako spoločenská téma. Odborníci a odborníčky v oblasti klimatických zmien pôsobia najmä v prírodných vedách a medzi týmito ´svetmi´ ešte neboli doposiaľ vytvorené dostatočné prieniky a nadviazaná spolupráca. To je podľa mňa výzva na najbližšie obdobie, pretože rôzne aspekty dopadov klimatickej krízy sú navzájom prepojené, a preto je potrebné vytvárať synergiu rôznych prístupov.“

„Klimatická kríza je niečo, čo je takmer 100 % – čaká nás to/pomaly/rýchlo sa k nej približujeme. A len minimum subjektov jej dáva prioritu. Mali by sme viac o problematike hovoriť aj písať – upozorňovať na ňu v súvislosti so všetkými spoločenskými témami.“

Problémom je tiež kontrola kritiky – kritiky podmienok, ktoré urýchľujú napredovanie klimatickej krízy, napr. **kritická analýza ceny za blahobyť, ktorý stojí na princípoch kapitalistickej ekonomiky**.

„Tí, ktorí sa odvážia kritizovať finančný kapitalizmus, sú často nálepkovaní a spájaní s totalitnými režimami a filozofiami s nimi spojenými.“

Hlas ľudí so spoločenskovedným vzdelaním v čase klimatickej krízy nesmie byť v úzadí. Potrebný bude vo všetkých fázach **získavania podpory spoločnosti** pri sociálno-ekonomickej transformácii, ale aj **v prevencii redukcionizmu**, ktorý sa v prístupe niektorých aktérov vo verejných diskusiách objavuje.

“Bez podpory spoločnosti nebude možné dostatočne transformovať našu ekonomiku a smerovať k uhlíkovej neutralite. Kľúčové je, aby transformácia bola sociálne spravodlivá a reflektovala opodstatnené obavy početných segmentov verejnosti, ktoré si s ňou spájajú významné riziká.“

Vychádzame z premisy, že spoločenské vedy sa musia zapojiť aktívnejšie, ak chceme prísť ku kvalitným riešeniam a postupom. Možnosti zapojenia spoločenskovedných odborov vidíme pri nasledovných typoch aktivít či intervencií.

5.2 Reflexia príčin a dôsledkov krízy

Keďže **príčiny krízy spočívajú v spoločensko-ekonomickom usporiadaní spoločnosti** tak globálne, ako aj na Slovensku, úloha spoločenských vied je **kriticky reflektovať** toto usporiadanie a prinášať návrhy na zmeny. S tým súvisí prvý typ zaangažovania v téme klimatickej krízy najmä pre vedcov a výskumníkov formou výskumu.

„Zodpovedanie hlavných otázok súčasnej klimatickej krízy – ako sme sa do nej dostali, ako na ňu reagujeme a ako sa ďalej bude vyvíjať naše správanie a naša spoločnosť – je doménou spoločenských vied.“

“Odborníci by sa mali zamerať na výskum socio-kultúrnych a socio-ekonomických príčin devastácie planetárneho systému a formulovanie konceptov sociálne a environmentálne udržateľnej spoločnosti.“

Pri spoločenskovednom výskume sa má značný dôraz klásť na aplikovaný výskum, ktorého výsledky sa zohľadnia pri formovaní politík, opatrení či komunikácie zmeny klímy s verejnosťou.

Výskum sa ale netýka len priamo tém spojených s klímou či ochranou prírody, ale aj **snahy o začlenenie „klimatického aspektu“ do výskumu v témach, kde doteraz absentoval**. Iným prístupom je prispievanie „svojou troškou“ k širšiemu diskurzu o rôznych aspektoch klimatickej krízy.

„Tým, že sa venujem téme začleňovania menších, spoločenskej dôvere a inklúzii, tak si viem predstaviť priniesť do tejto témy aj aspekt rôznych typov nerovností a potreby zapájania do riešení aj ľudí z veľmi rozmanitých prostredí.“

Osobitnú pozornosť je potrebné venovať **psychologickému hľadisku**. Pri ťaživých dopadoch klimatickej zmeny na ľudí už v nejakej miere je a bude ešte väčšmi zaostrené na „psychické zdravie – vnímanie osobných perspektív, výzvy pre definovanie osobných a sociálnych identít, riešenie kontroly nad vlastným životom, úzkosti, psychické choroby. Tiež nachádzanie spôsobov komunikácie, dosahovania dohôd, podpory, vzájomnej pomoci, zodpovednosti za život v komunite. Hľadanie spôsobov, ako podporiť súciti, vzájomnú spolupatričnosť v globálnom kontexte.“ Na význame preto nadobudne výskum v oblasti psychologického vnímania a pocíťovania vo vzťahu ku klimatickej kríze.

5.3 Mapovanie spoločenských nálad a zvládanie reakcií sociálnych skupín

Spoločenské vedy majú poskytovať odpovede „ako sa klimatická kríza prejaví na správaní sa obyvateľstva, zdraví, psychike, finančnej stránke, spokojnosti, chudobe, vzdelávaní, migrácii...“ Popisovať vnímanie a prežívanie klimatickej krízy bežnou populáciou, ako sa menia životné stratégie vzhľadom na klimatickú krízu. Ako ľudia na individuálnej, komunitnej úrovni riešia nové výzvy.

V otvorenej spoločnosti je súčasťou otvoreného vládnutia poznávanie a komunikácia, **ako ľudia vnímajú problémy spojené s klimatickou krízou**, ako sa formujú názory, postoje, či aká je informovanosť o riešeníach. Cieľom takéhoto poznania je **aktívne pomáhať ľuďom zvládnuť krízu**, pracovať s nádejou, pozitívnymi príkladmi, hľadať inováčne a účinné riešenia.

“Súčasťou takéhoto plánu je aj rozvíjanie kritického a pozitívneho myslenia od detí a mládeže až po staršiu generáciu. Aktivity a služby cieleňé na posilnenie duševného zdravia, vlastnej sebadôvery, prácu s empatiou a zodpovednosťou majú zmysel.”

5.4 Spoločenský dialóg a občianska participácia

Spoločenskovedné výskumy a koncepty je potrebné prezentovať čo najširšiemu publiku, aby v spoločnosti rástlo **povedomie o existenčnej hrozbe, ktorú klimatická kríza predstavuje pre zachovanie organizovanej ľudskej spoločnosti** a zároveň povedomie o možnosti **socio-environmentálnej transformácie** (iného usporiadania spoločnosti, inak formulovaných imperatívov a cieľov verejných politík, ktoré by viedli k ochrane planéty). Pre tento účel je potrebné *“nájsť a poukázať na všetkých, ktorí klimatické zmeny riešia a robia to dobre, majú výsledky.”*

Humanitne vzdelaní ľudia by mali smerom k verejnosti nájsť a využívať účinné spôsoby komunikácie, najmä pokiaľ ide o (extrémne) negatívne predikcie ohľadom klimatickej zmeny tak, **aby ľudí motivovali a nie naopak - vystrašili, uvalili do nečinnosti, rezignácie, či popieraní**. Majú sa aktívne zapojiť do diskusie s verejnosťou a komunitami, s ľuďmi, ktorí vytvárajú a prijímajú politiky v oblasti adaptácie a mitigácie klimatickej zmeny na všetkých úrovniach spoločnosti – od regionálnych samospráv, cez vládne opatrenia, opatrenia na úrovni malých aj veľkých firiem na Slovensku. Majú ich do tejto diskusie systematicky zapájať, majú sa proaktívne podieľať na vytváraní konštruktívnej spoločenskej klímy.

„Ľudia so spoločenskovedným či humanitným zameraním majú unikátnu pozíciu v tom, že o týchto témach dokážu uvažovať a komunikovať spôsobom zohľadňujúcim kľúčové spoločensko-psychologické aspekty, ktoré majú potenciál zvýšiť záujem verejnosti o túto tému, či zlepšiť adresnosť a účinnosť prijímaných opatrení.“

„...prispieť majú postojom, tlmočením klimatickej dimenzie a vedecky podložených faktov, spoluvytváraním politík, ktoré nás pripraví, zreformujú, usmernia a umožnia žiť zdravo - v zmysle - bezpečne, napriek zhoršujúcim sa klimatickým podmienkam. Majú

prispieť implementáciou vo všetkom, čo robíme ako výskumníčky, učitelia, umelkyne, žurnalisti...“

„Taktiež by sa mali uplatniť v rámci komunikácie týchto tém, podporovať aktívne zapájanie verejnosti do hľadania riešení a otvoreným spôsobom facilitovať tieto procesy.“

Humanitné vedy so svojimi predstaviteľmi a predstaviteľkami majú pomáhať zabezpečiť **kvalitné zapojenie ľudí do riešení v oblasti adaptácie na klimatickú krízu a mitigácie jej dopadov**; tiež v komunikácii a vo vedení **spoločenského dialógu**, vrátane aktívneho zapájania sa do verejného diskurzu ľuďmi z ich radov.

„Dôležitá je fundovaná participácia na činnosti orgánov verejnej moci, mimovládnych organizácií a médií, aktívne zapájanie sa do verejného diskurzu.“

Zároveň je dôležité **„spoločenské hľadisko“ priamo zakomponovať do plánovania, prognóz, navrhovania konkrétnych politík alebo dizajnu verejných priestorov** a *„uvažovať o tom, aké dopady to má na obyvateľov; ako obyvateľov viac zapájať do týchto riešení; ako využívať zelený dizajn miest k celkovo inkluzívnejšiemu prístupu k usporiadaniu spoločenských vzťahov v mestách.“*

„Musíme mať plán a hneď ho aplikovať s dosahom na energetickú/klimatickú chudobu.“

5.5 Odborný vklad do spravovania štátu

Pri nastolení a riešení klimatickej krízy je úlohou spoločenských vedcov a vedkýň naprieč všetkými odbormi tematizovať problém vo svojom výskume a následne vytrvalo o ňom informovať a vzdelávať. Majú upozorňovať na **sociálne aspekty a presahy témy** na sociálnu spravodlivosť, (ne)rovnosť, duševné zdravie, bezpečnosť a celkovú **naliehavosť**.

Premisa odteraz znie: **od vysporiadania sa s krízou, ako je klimatická, závisí (budúci) sociálny zmier**.

Dôležitá je priama prítomnosť ľudí so spoločenskovedným zameraním, odborne podkutých a scitlivených na klimatickú krízu vo verejných funkciách, v samosprávach, ale aj vo firemnom a mimovládnom sektore.

„Mali by prinášať pohľady na sociálne dimenzie transformačných procesov, pomáhať nájsť riešenia či spôsoby ich uplatnenia, ktoré budú akceptované spoločnosťou.“

“Prenos skúseností zo spoločenskovedného prostredia na inštitúcie a verejné politiky sa zatiaľ nedeje v potrebnom rozsahu a tam je potrebné venovať energiu.“

„Spoločenskovedný výskum v oblasti klimatickej krízy by mal byť neoddeliteľne prepojený so zavádzaním politik v oblasti adaptácie na a mitigácie klimatickej krízy.“

Spolu s ľuďmi s humanitným vzdelaním majú, aj vo sfére verejnej správy, poukazovať na neudržateľnosť kritérií úspešných a rozvinutých spoločností, ktoré sú postavené na industrializme a produktivizme, a na nevyhnutnosť zmeny základných imperatívov a organizačných princípov spoločnosti a jej inštitúcií.

„Antropocentrické argumenty treba postupne dopĺňať biocentrickými a zvykať ľudí na to, že oba pohľady sú legitímne.“

Majú reflektovať verejné politiky orientované na klimatickú zmenu, sledovať ako sa vlády a ich administratívy venujú téme, hodnotiť dosahy politik v realite.

V neposlednom rade, talentovaní, sčítaní, pre vec zaničení ľudia s humanitným vzdelaním majú v praxi navrhovať - alebo sa na nich podieľať - chytré, komplexné a odvážne riešenia.

„Nachádzať cesty ako môžu tieto riešenia pomôcť adresovať viacero problémov súčasne a zasadzovať sa o to, aby boli týmto spôsobom implementované.“

5.6 Občiansky aktivizmus ľudí z humanitných vied s presahom a vzájomná podpora odvážnych ľudí

Ľudia s humanitným vzdelaním sa angažujú a chcú zapájať do klimatického diania, sú a môžu byť nositeľmi príkladného životného štýlu či zodpovedného voľičského správania. **My sami sa touto iniciatívou hlásime k aktivizmu a podpore občianskych iniciatív.**

„Sami sa môžeme správať čo najšetrnejšie k životnému prostrediu, hovoriť s ľuďmi v okolí o tejto téme a hľadať možné spôsoby, ako diskusie pretaviť aj do praktickej roviny, či podporovať občianske iniciatívy venované riešeniu klimatickej zmeny, či zohľadňovať dôležitosť tejto témy, keď volím svojich zástupcov v štátnych a medzinárodných inštitúciách.“

Zdôrazňujeme dôležitosť a vidíme zmysel v rozvoji komunity a vzájomnej podpore, spolupráci a vytváraní partnerstiev, ale zároveň sme aj odhodlaní/é vyskúšať niečo iné, než doposiaľ.

„Mne by pomohlo, keby sme sa viac spájali a povzbudzovali sa v práci navzájom...“

„Namieste je väčšie budovanie komunity a hľadanie spoločných riešení medzi odborníkmi a odborničkami z rôznych disciplín, ale aj ľuďmi z občianskeho sektora či angažovanými komunitami po celom Slovensku.“

„Chcela by som vrhnúť svoju energiu a kompetencie do diania, iniciatívy alebo hnutia, ktoré bude účinné na obnovu a tvorbu zdravých komunít, ochranu práv pri tejto téme, udržateľnej ekonomiky. Mám v sebe nazbierané odhodlanie a energiu pustiť sa do niečoho zmysluplného.“

Autorky a autori (aj uvedených citátov)

Zuzana Fialová a Lýdia Marošiová, sociologičky

Dušana Dokupilová, prognostička

Elena Gallo Kriglerová, sociologička

Tomáš Chabada, environmentálny sociológ

Anton Marcinčin, ekonóm

Elena Ondrušková, psychologička

Richard Šfahel, filozof

Jakub Šrol, psychológ

August 2024